

VANAKREEKA FILOSOOFID SOKRATES, PLATON JA ARISTOTELES

„Filosoofia saab alguse imestusest.“ Aristoteles

Aluseks: „Vanakreeka kirjanduse antoloogia“ (Varrak, 2006), Katrin Aava „Veenmiskunst“ (Avita, 2003), J. Gaarder „Sofie maailm. Romaan filosoofia ajaloost“ (Koolibri, 1996), E. Jakoby „50 klassikut. Filosoofid. Mõtlejaid antiigist tänapäevani“ (TEA, 2006), B. Magee „Filosoofia lugu“ (Varrak, 2000), E. Saarinen „Symposium. Filosoofiaõpik“ (Avita, 2003) ja „Filosoofia!“ (Hermes, 2007)

	SOKRATES (470-399 eKr)	PLATON (427- u 347 eKr)	ARISTOTELES (384-322 eKr)
Elust ja tegevusest	<ul style="list-style-type: none"> Sokrates oli skulptori ja ämmaemanda poeg, tõenäoliselt tegutses ka ise kiviraidurina. Sokratese inetus (punnis silmad, nösunina, lühike kasv, tüsedus) osatas ateenlaste ilumeelt. Ta osales sõdurina lahinguis (nt Peloponnesose sõjas). 399. a eKr esitati Sokratesele jumalate eitamise ning noorsoo rikkumise süüdistus ning ta mõisteti mürgisurma (surmaputk). 	<ul style="list-style-type: none"> Sokratese õpilane, Aristotelese õpetaja. Suur osa tema filosoofilistest tekstidest on kirja pandud rehabiliteerimaks armastatud õpetajat ning tema õpetust. Asutas Ateenas 387. a paiku oma filosoofiakooli Akadeemia (Akademose (kreeka muinaskangelane) salus; seal tegeldi ka matemaatika, loodusteaduste ja kehakultuuriga), mis tegutses 900 aastat ja oli eeskujuks Lääne ülikooli-institutsioonile. 	<ul style="list-style-type: none"> Oli Makedoonia kuninga ihuarsti poeg. 17-aastaselt tuli Ateenasse Platoni Akadeemiasse (20 aastat). Sai Makedoonias kuningas Philippose poja Aleksandri õpetajaks. Kui Aleksander Suur alustas 335. aastal sõjaretke Aasiasse, tuli Aristoteles Ateenasse tagasi ja asutas oma filosoofiakooli Lykeioni (paiknes Apollon Lykeiose pühas hiies, sealt nimi; ld <i>Lyceum</i>). Nagu Sokrates, nii süüdistasid ateenlased ka Aristotelest jumalakartmatuses. Et vältida Sokratese saatust, kolis ta 323. a Ateenast ära.
Tööd ja teosed	<ul style="list-style-type: none"> Sokrates ei pannud oma mõtteist midagi kirja. Tema õpetus on meieni jõudnud tänu tema õpilastele, eelkõige Platonile, kes esitas oma sokraatilistes dialoogides Sokratese vaateid. S.h „Sokratese apoloogia“ on tõenäoliselt üsna ehe jäädvustus Sokratese enesele peetud kaitsekõnest. Ometi teadsid Sokratesest kõik tema kaasaegsed ateenlased, kuna iga päev ärgitas ta Ateena tänavail ja turuplatsidel kaaslinlasi diskuteerima ja oma mõtteid sõnastama ning filosoferis lugupeetud perekondadest pärit noorukitega eetika ja poliitika põhiküsimuste üle. 	<ul style="list-style-type: none"> Ka Platon rakendas õpetamisel vestluse meetodit. Tänu Akadeemiale on arvatavalt kõik Platoni teosed (36) säilinud. Enamik teoseid on filosoofilised dialoogid ja neid peetakse kreeka proosakirjanduse meistriteoseks. Sokraatilised dialoogid („Sokratese apoloogia“ (kaitsekõne), „Charmides“, „Kriton“ jt) on Sokratese tugeva mõjuga. N. o Sokratese surma järel loodud filosoofilised dialoogid, mille peategelaseks on Sokrates, kes küsitleb oma vestluskaaslast moraali ja poliitika põhiküsimustes ning ajab nad oma küsimustega kitsikusse. Pole võimalik täpselt teada, kus lõpevad Sokratese ja kus algavad Platoni ideed. Platoonilised dialoogid („Phaidon“, 	<ul style="list-style-type: none"> Aristotelesele omistatakse u. 400 teost, mis käsitlevad loogikat, metafüüsikat, loodusfilosoofiat (füüsika, biooloogia, psühholoogia teemad), eetikat, poliitikat, retoorikat ja poeetikat. Enamik töid on kaduma läinud. Antiikautorite kommentaaride järgi olid need kuulsad ka oma kauni stiili poolest. Säilinud tekstid vaid viiendik tema loomingust) on paraku kas Aristotelese enda või tema õpilaste loengumärkmed, neile pole antud kujundlikku poeetilist stiili nagu Platoni dialoogidel.

		<p>„Pidusöök“, „Politeia“ jt) esitavad Platoni ideedeõpetuse, mis ongi tema olulisim panus filosoofiasse, ning käsitlevad õigluse olemust, ideaalriiki ning armastuse olemust.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Hilisperioodi dialoogid („Riigimees“, „Seadused“) käsitlevad metafüüsika, eetika ja loogika küsimusi. <p>Dialoogidest ei selgu, milline vestleja võiks esindada Platoni vaateid, sest tema enda nimelist tegelast üheski dialoogis ei esine.</p>	
Uudsus ja tähtsus	<ul style="list-style-type: none"> • Sokraatiline (dialektiline) meetod: Sokrates lasi oma vestluskaaslasel sõnastada teesina mingi pealtnäha iseenesestmõistetava mõiste määratluse ning esitas sellele kaaluka vastuväite, et sundida teist oma mõtet täpsustama. Uuele sõnastusele järgnes uus vastuväide jne. Vestluse käigus selgus, et vestluskaaslane ei teagi seda, mida arvas teadvat, ega oska oma arusaama põhjendada. Sokrates ei andnud lõplikke vastuseid, ent eesmärk oli tõele lähemale jõuda. • Sokrates õpetas kahtlema omaks võetud veendumustes, teguviisides, autoriteetides, käibetõdedes ja iseenesestmõistetavuses. • Sokrates kujundas filosoofile omase eetose: ta ei kohkunud tõearmastuse nimel surma minemast. <i>Parem mõeldes surra kui elada mõtlemata.</i> • Sokrates tõi filosoofia keskmesse looduse asemel inimese: et paremini elada, tuleb teada, mis on õige, mis vale, kuidas olla ja elada. Looduse suurimine seda teadmist ei anna. • Alates Sokratesest ei tähenda hea tegu mitte jumalaile meelepärast toimimist, vaid oma seesmisest moraalist lähtuvat käitumist: kõlbelisus on inimese kohus tema enese ees. Algas eetiline mõtlemine. 	<ul style="list-style-type: none"> • Mõjukamaid mõtlejaid Lääne tsivilisatsiooni ajaloos. Tuntud ütluse kohaselt (A. N. Whitehead, 1861-1947) pole kogu Lääne filosoofia muud kui vaid ääremärkused Platoni töödele. • Filosoofia sai kunstilise väärtuse: Platoni dialoogid kuuluvad maailmakirjanduse tippu, paljud kirjandusteadlased peavad neid parimaks kreekakeelseks proosaks. • Idealismi alusepanija: õpetus näivast ja tõelisest tõelusest. Platoni ideedeõpetus on objektiivne idealism: ideed on olemas inimese hingest sõltumatult. • Ideedeõpetust välja töötades leiutas Platon „mõiste“ mõiste, mõistest sai mõtlemise tööriist. • Põhimõtteliselt tugineb kogu Lääne teadus Platoni õpetusele, otsides meeltega tajutava taga midagi fundamentaalsemat, milleni küünib vaid mõte: seaduspärasusi, printsiipe, võrrandeid, põhivorme ja struktuure. Teadus otsib seoseid, ühisosa, „ideaali“. • Platoni „Politeia“ („Riik“) on esimene laiaulatuslik katse kujutada, milline võiks olla ideaalne ühiselu. 	<ul style="list-style-type: none"> • Euroopa tsivilisatsiooni ajaloo geniaalsemaid mõtlejaid. • Aristoteles rajas filosoofilise lähenemisviisi, mis algab vaatluse ja kogemusega ning jõuab alles seejärel abstraktse mõtlemiseni. Pani aluse empirismile. • Aristoteles kaardistas paljud põhilised teadusvaldkonnad ning andis neile oma töödega nimed, mida kasutatakse tänini: loogika, füüsika, politoloogia, ökonoomika, psühholoogia, metafüüsika, meteoroloogia, retoorika, eetika. • Ta lõi nende alade terminoloogia, mida samuti kasutatakse tänini, nt <i>energia, diinaamika, demonstratsioon, substantis, atribuut, essents, kategooria, universaal.</i> • Süstematiseeris loogika, andis erinevaile järelduste liikidele nimed. • Pani aluse kirjanduskriitikale. • Pärast Rooma riigi kokkuvarisemist unustati Euroopas A. tööd, kuid teadmine neist säilis araabia maailmas ning 12.-13. sajandiks olid peaaegu kõik tema teosed Lääne-Euroopas uuesti käibel. Aristoteelse bioloogia ja loogika omas tähtsust 19. sajandini, tema filosoofia üldiselt, sh poliitika- ja moraaliteooria ning esteetika, on mõjukad tänini.
Vaated	<ul style="list-style-type: none"> • „Ma tean, et ma midagi ei tea.“ • Iga väide peab olema vaidlustatav. Eelarvamustest tuleb loobuda, harjumus ei 	<p>Materiaalse maailma kõigis osades valitsevad matemaatilised suhted, kosmoses on kord, harmoonia ja proportsionaalsus. Seega peab ka</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Aristoteles ei nõustunud Platoni väitega, et on olemas kaks maailma ja et meeltega tajutavast maailmast pole võimalik tõsikindlat teadmist

	<p>õigusta midagi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Tunne iseennast!“ – tea oma tegude motiive. • Sokrates pidas oma ülesandeks aidata inimesi tõeni jõuda, end tundma õppida, sest tõeline tunnetus peab tulema inimesel seestpoolt, seda ei saa teised talle peale suruda. Ainult seestpoolt tulnud tunnetus on tõeline arusaamine. • „Ateena on nagu laisk hobune ja mina olen nagu kiuslik parm, kes üritab talle eluvaimu sisse ajada.“ 	<p>igapäevaelu korratu pealispinna all valitsema kord, millele on omane matemaatiline veatus ja ideaalsus. See silmaga tajumatu kord on mõistetav mõistusega.</p> <p>Ideedeõpetus:</p> <p>Platoni arvates kujutab kõik siin maailmas endast kaduvat ja lagunevat jäljendust millestki, mille ideaalne kuju eksisteerib hävimatult ja igavesena väljaspool aega ja ruumi. Seega on olemas nähtav maailm - see, mida aistime oma meeltega, meie igapäevane maailm -, ja maailm väljaspool aega ja ruumi, ideede maailm, milleni meie meeled ei küüni. (Koopamüüt!)</p> <ul style="list-style-type: none"> • Nähtavas maailmas ei kesta miski igavesti ega ole püsivalt seesama, vaid kõik on pidevalt muutumas millekski muuks (kõik on saav, miski pole olev). • Too teine, ideede maailm on ajatu ja muutumatu ning seal valitseb püsiv olek ja veatu korrastatus – seega on just see maailm tõeline tõelus. • Inimese näitel: füüsiline keha sünnib ja sureb, on ebatäiuslik ja kergesti haavatav ning pidevalt muutuv, kuid see on vihjeks millelegi mittemateriaalsele, ajatule ja hävimatule – inimese hingele. Hing on inimese püsiv Vorm. • Hinge päriskodu on ideede maailmas. Kui ta kehas ärkab, unustab ta täiuslikud ideed, ent sedamööda, kuidas inimene kogeb looduse vorme, tähtsustab tema hinges nõrk mälestus ideede maailmas kogetust. Seega tunnetatakse maailma meenutuse kaudu: inimese hing on surematu ja ta on suuteline meenutama ideid, mida ta on näinud enne kehaga ühinemist. • Kuna Ideaalsed Vormid on täiuslikud, on nad järelikult jumalikud. • Hea elu ja õiglase ühiskonna saab rajada ideedele. <p>Riik:</p>	<p>saada. Tema arvates on vaid üks maailm – see, kus me elame ja mida kogeme.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Mis jääb meie kogemisvõimest väljapoole, on meie jaoks eimiski. Kuna me sellest midagi ei tea, pole võimalik selle üle ka tõsimeelselt arutleda. Püüdes maailma tunnetada, tuleb alati lähtuda meelelisest kogemusest ning püsida nende pinnal. Teadvuses ei eksisteeri midagi, mis enne pole olnud meeltes. • Küsimus olemisest: mis tahes asja teeb temaks endaks mitte aine, materia, millest see koosneb, vaid tema struktuur ja vorm (nt ehitusmaterjal pole veel maja). Vorm on põhjuseks, miks mingi asi on on see, mis ta on. • Vorm = 4 põhjust. Ainepõhjus: <i>millest see on?</i>; toimiv põhjus: <i>mis selle tekitab?</i>; vormiv põhjus: <i>mis annab sellele äratuntava kuju?</i>; lõpppõhjus: <i>miks see on?</i>. Nt et olla marmorkuju, peab see olema marmorist (1), see tuleb marmoripangast välja raiuda (2), sellele antakse mingi kindel kuju (nt hobune; 3), sest skulptor on otsustanud skulptuuri luua (4). • Asjade tõeline loomus pole nende materiaalses koostises, vaid nende olemasolu eesmärgis: kui silmal oleks hing, siis oleks selleks nägemine. <p>Riik:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Inimene on poliitiline olend. Inimliku kooselu kõrgeima vormi saab tagada üksnes riik. • Valitsuse eesmärk on tagada oma kodanikele täisvereline ja õnnelik elu. Riigi mõte on võimaldada üksikisiku areng ja õnn. <p>Aristoteles eristas kolme head ja kolme halba riigivalitsemisvormi.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Heaks pidas ta neid vorme, mis välistasid võimaluse võimu kasutamisest isiklikku tulu lõigata: monarhiat (üks riigipea), aristokraatiat (riiki juhib rühm), politeiat (keskklassi võim, mis tugineb oligarhia ja demokraatia kombinatsioonile). • Halvad, heade äärmuslikud vormid: türannia, puhas oligarhia (väheste valitsus), äärmuslik
--	---	--	---

		<p>Platoni peateoseks peetakse „Politeiat“, milles ta püüab välja töötada õige eluviisi, õiglase elu alused.</p> <ul style="list-style-type: none"> • „Politeia“ on Lääne poliitilise filosoofia alusteoseid, milles Platon arutleb ideaalse riigi ja selle institutsioonide üle, valitseja kasvatamise üle. • Demokraatia on halb valitsusvorm, sest seda ei juhi teadmine, vaid inimeste arvamused, mis vahelduvad ja kõiguvad. • Nii nagu inimese mõistus peab tahte kaudu kontrollima kirgi, peab sama toimuma ka ühiskonnas. Ideaalühiskonnas juhivad filosoofid (mõistus) valvurite ehk sõjameeste kaudu (tahe) masse (kirg). • Nagu terve ja harmooniline inimene käitub tasakaalukalt ja mõõdukalt, nii iseloomustab ka õiglast riiki see, et igaüks teab oma olemusega sobivat kohta tervikus, täidab oma ülesannet. Nii on ühiskonna eri rühmad üksteisega õigetes suhetes – see tähendab kooskõla ja efektiivsust. Kõige tähtsam on terviku huvi. • Naised on mõistuselt meestega võrdsed ning võiksid seega samuti riiki valitseda, kui saaksid meestega võrdse hariduse ja oleksid vabad lapsehoidmisest. • Valvuritel ja valitsejatel ei tohiks olla perekonnaelu ega eraomandit. • Laste kasvatamise eest peab vastutama riik. <p>Platon lootis teostada oma ideaalset riiki Sürakuusas, ent see ei õnnestunud, troonipärijast Dionysios II-st ei saanud filosoof-kuningat.</p>	<p>demokraatia (pööbli võim).</p> <p>Naine:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Naine on „ebatäiuslik mees“. • Laps pärib vaid mehe omadused. Naine on vaid passiivne vastuvõtja. <p>Aristotelese vaated sugupooltele valitsesid kogu keskaja vältel.</p> <p>Loodus:</p> <p>Aristoteles jagab looduse asjad kahte põhirühma:</p> <ul style="list-style-type: none"> • <i>elutute asjade</i> loomuses ei ole võimet muutuda, nad muutuvad väliste mõjutuste tagajärjel (kivid, muld, veetilgad); <i>elusatel asjadel</i> on loomuomane võimalus muutuda. • Elus asjad jagunevad omakorda <i>elus kasvudeks</i> (taimed) ja <i>elusolenditeks</i>. Elusolendid jagunevad loomadeks ja inimesteks. <p>Rühmitamise aluseks on asjade omadused, see, mida nad suudavad või teevad.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kõik elusad asjad toituvad, kasvavad, paljunevad. • Kõik elusolendid suudavad lisaks ümbritsevat maailma tajuda ja looduses ringi liikuda. • Inimestel on eelnevale lisaks mõtlemisvõime. <p>Inimene elab kogu looduse elu.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kogu looduse on liikuma pannud „esmane liikumapanija“ – jumal.
<p>Eetika</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Sokrates rõhutas kõlbelisust. Ta oli veendunud, et keegi ei tee teadlikult halba: kui inimene mõistab, et mingi tegu on vale, siis ta seda ka ei tee. Ja teistpidi: kui ta siiski teeb, siis pole ta põhjani mõistnud, et see on vale. Seega sõltub voores teadmisest, võime hea ja halva vahel vahet teha tuleb mõistusest. Teadmisjanu ja vooresetaotlus 	<ul style="list-style-type: none"> • Sarnaselt Sokratesega arvab Platon, et ainus tõeline kahju, mis inimesele võib sündida, on kahju tema hingele, mistõttu on parem ebaõigluse tõttu kannatada kui seda tekitada. • Platoni järgi jaguneb inimese keha kolme ossa: pea, rind ja alakeha. Igale kehaosale vastab üks hingeomadus: pea juurde mõistus, rindkere juurde tahe, alakeha juurde iha. 	<ul style="list-style-type: none"> • Peateos: „Nikomachose eetika“ (nimi poja järgi). • Kõik inimesed ihaldavad õnnelikku elu. S.o inimese elu mõte. • Selle annab oma võimete maksimaalne väljaarendamine ja teostamine, mis on ühitatav eluga teiste inimeste keskel. • Et seda saavutada, tuleb valida kuldne kesktee: ohjeldamatu enesekesksus ja enese

	<p>on üks ja seesama.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Head ja täisväärtuslikku elu saab elada vaid ennast tundes. Õige arusaam tingib õige toimimise. • Võimatu on olla õnnelik, kui toimitakse vastupidiselt oma veendumustele. See, kes teab, kuidas saada õnnelikuks inimeseks, püüab selleks ka saada. Sellepärast see, kes teab, mis on õige, püüab ka õigesti toimida, sest ükski inimene ei taha olla õnnetu. • Hingeliselt puhta inimesega ei saa juhtuda tõelist, pikaajalist halba. • Tõeline isiklik katastroof on see, kui määrduv hing. Seetõttu teeb ebaõigluse kannatamine inimesele määratult vähem häda kui selle tekitamine. • Õnnelikuks võib sada vaid siis, kui inimese teod on kooskõlas riigi põhiväärtustega. • Riigi huvid on olulisemad individuaalseist huvidest. Üksikisik peab alluma ühiskonna seadusele. • Vastupidiselt sofistidele, kes pidasid arusaama õigest ja valest sõltuvaks ajast ja ühiskonnast, arvas Sokrates, et õige ja vale kohta kehtivad igavesed, ajatud seadused. 	<p>Neist igäihe juurde kuulub omakorda üks ideaal ehk voorus: mõistus peab püüdlema tarkuse poole, tahe peab üles näitama vaprust ja iha peab ohjeldama mõõdukusega. Alles siis, kui inimese kolm osa talitlevad ühe tervikuna, saab inimene harmooniliseks ehk õigeks.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sama jaotust laiendab Platon ka riigile. <table border="1" data-bbox="884 368 1473 528"> <thead> <tr> <th><i>keha</i></th> <th><i>hing</i></th> <th><i>voorus</i></th> <th><i>riik</i></th> </tr> </thead> <tbody> <tr> <td>pea</td> <td>mõistus</td> <td>tarkus</td> <td>valitsejad</td> </tr> <tr> <td>rind</td> <td>tahe</td> <td>vaprus</td> <td>valvurid</td> </tr> <tr> <td>alakeha</td> <td>kirg, iha</td> <td>mõõdukus</td> <td>tootjad</td> </tr> </tbody> </table> <p>„Platoonilise“ Platoni filosoofia keskmes on hüve idee, mis on kogu olemise lähtealus ja siht ning teeb inimesele võimalikuks olemise tunnetamise.</p>	<i>keha</i>	<i>hing</i>	<i>voorus</i>	<i>riik</i>	pea	mõistus	tarkus	valitsejad	rind	tahe	vaprus	valvurid	alakeha	kirg, iha	mõõdukus	tootjad	<p>maksmapanek tekitavad pidevaid konflikte ning kahjustavad loomust, ent samavõrd kahjulik on ka enesesalgamine.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Voorus asub võrdsest kaugel kahest äärmusest, mis mõlemad on pahed. Heldus on kesktee priiskamise ja ihnsuse vahel; julgus – hulljulguse ja arguse vahel; enesest lugupidamine – edevuse ja enese alavääristamise vahel, tagasihoidlikkus – häbituse ja häbelikkuse vahel. • On kolme liiki õnne: elu täis lõbu ja rahulolu, elu vaba ja vastutava kodanikuna, elu teadlase ja filosoofina. Et inimene võiks elada õnnelikult, peavad need kolm tingimust toimima üheaegselt. • Eesmärgiks peab olema tasakaalustatud isiksus. Tuleb olla mõõdukas. • Mõistus on inimeses kõige jumalikum, kõrgem ja väärtuslikum. Parim hüve on seega mõistuse hea toimimine. • Vooruse-eeetika. Et mõistuse hääl võidaks, peab inimene arendama oma loomuse voorusi – taotlema loomutäiusi: vaprust, mõõdukust, heldust, rahulikkust, ausust, huumorimeelt, õiget arusaama endast ehk avarahingelisust, võimet luua sõprus- ja kiindumussuhteid, väiklusetust, õiglust. Voorused avardavad ja süvendavad inimese võimalusi elada head ja õnnelikku elu. • Õiglus on tegevus, mis on teiste suhtes vooruslik. See on niisugune tegevus, millest on kasu teistele, nii valitsejale kui ka kodanikule, mis aitab kaasa kogu ühiskonna õnnelikule elule. • Üksikisik võib õnnelikuks saada vaid ühiskonna liikmena – õnne ja eneseteostust ei leita erakuna. Igal õnnelikul isiklikul elul on vältimatud sotsiaalsed ja poliitilised mõõtmed.
<i>keha</i>	<i>hing</i>	<i>voorus</i>	<i>riik</i>																
pea	mõistus	tarkus	valitsejad																
rind	tahe	vaprus	valvurid																
alakeha	kirg, iha	mõõdukus	tootjad																
<p>Kunstid</p>		<p>Platon on kunstide suhtes vaenulik.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Intelligentse inimese ülimaldseks elueesmärgiks peaks olema tungida läbi meelelise maailma asjade näivuse ja jõuda selle all peituva reaalsuse – tõelise tõeluseni. S.t haarata vaimselt ideede maailma, mille osaks inimese 	<ul style="list-style-type: none"> • Aristoteles pidas kunsti teadmise eriliigiks ning hindas seda ajaloost kõrgemalt. • Peateos: „Poeetika“. • S.o arutlus kirjandusest ja dramaturgiast. • Pühendatud peamiselt tragöödiatele, mis kõneleb elust sügavamalt kui ajalugu. 																

		<p>hing juba on. Seega tuleb meelelise maailma ahvatlustest üle saada.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Kunst on Platoni arvates loomult matkiv ja tugevalt meeli ahvatlev ja mida kaunim kunst, seda tugevam ahvatlus. Tema jaoks on kunstiteosed kahekordselt eksitavad, olles eksikujutiste eksikujutised. Taiesed ülistavad selle maailma kaduvaid asju ja nähtusi, tugevdavad meie emotsionaalset sõltuvust neist (kunst tugineb tunnetele, mitte mõistusele) ja takistavad seega järgimast meie tõelist kutsumust – tõusta neist kõrgemale. Niisiis on nad ohtlikud meie hingele. • Seetõttu ei tohiks kunstilooming täiuslikus ühiskonnas lubatud olla. 	<ul style="list-style-type: none"> • Tragöödiat vaadates saadakse emotsionaalne kogemus katarsis – puhastumine kahju- ja hirmutundes. • Sõnastas tegevuse keskendumise ühele süžeele ning tegevuse ajalise piirangu ühele ööpäevale. (s. oli aluseks kolme ühtsuse reeglile)
Retoorika	<p>Sokrates pidas kõneleja eesmärgiks tõe otsimist vestluse ja vaidluse abil. Sokrates sündis Ateenas ning veetis suurema osa oma elust tänavatel ja turgudel inimestega vesteldes. Ta esitas küsimusi, mängides ise lihtsameelset ja rumalat inimest ning jättes mulje, nagu vajaks ise selgitust. Vestluskaaslane hakkas Sokratesega oma tarkust jagama, kuid viimase kavalad küsimused ajasid ta segadusse, näitasid tema mõttekäigu nõrku kohta ning lõpuks oli ta sunnitud tunnistama oma teadmatust.</p> <p>Et Sokratese ema oli ämmaemand, võrdles Sokrates endagi tegevust sünnitusabiga: ta aitas inimestel „sünnitada“ õiget arusaamist.</p>	<p>Kõnekunst peab teenima ühiskondlikku huvi ning kõneleja eesmärk on otsida tõe.</p> <p>Inimesed, kes valivad valitsejaid demokraatlikult, on retoorika ja pettusega mõjutatavad – miski ei taga, et valitud teavad midagi asjadest, mida võimekas ja vooruslik valitseja peab põhjalikult teadma. Platon ei uskunud demokraatia efektiivsusesse, kuna massi suurus ei taga veel teadmist.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Peateos: „Retoorika“. • Formuleeris kõnekunsti olemuse: kõne sisu peab avalduma ka vormis. Käsitles avaliku kõne keelt, stiili ja ülesehitust, pannes erilist rõhku kõne selgusele. • Kõne eesmärk on esitada oma aimest usutavalt. Kõneoskust on vaja eelkõige selleks, et inimene saaks ennast kaitsta ja õiglust võidule aidata. • Aristoteles esitas avaliku kõne koostamise olulisemad etapid: <ol style="list-style-type: none"> 1. kõneks vajaliku materjali kogumine; 2. materjali liigendamine loogilise plaani alusel, et anda kõnele võimalikult suur veenmisjõud; 3. kõne keeleline töötlemine ladususe ja nauditavuse saavutamiseks; 4. teksti päheõppimine; 5. kõne esitamine vastavalt kõnekunsti reeglitele, mis peavad silmas nii intonatsiooni, žeste kui ka miimikat. • Aristoteles hindas kõrgelt kõneleja teravmeelsust. Teravmeelsus on põhiliselt seotud kahe tingimusega: 1) hariduse, kasvatus ja seltsiva loomuga; 2) suuremeelsusega, st alanduse ja hirmu puudumisega.